3. Торкут Н.М. Інтерпретація сонетів В. Шекспіра в методологічному просторі міждисциплінарного діалогу. *Ренесансні студії*, Вип 11. С. 3-20.

DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-25

PROLEPSIS IN PHILOSOPHICAL PROSE OF THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY BY HALYNA PAGUTYAK, MYROSLAV DOCHYNETS, HALYNA TARASYUK

ПРОЛЕПСИС У ФІЛОСОФСЬКІЙ ПРОЗІ ПОЧАТКУ XXI СТ. ГАЛИНИ ПАГУТЯК, МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ, ГАЛИНИ ТАРАСЮК

Umanska T. O.
Postgraduate Student,
SI «Luhansk Taras Shevchenko National University»
Poltava, Ukraine

Уманська Т. О.
аспірантка,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна

Низка дослідників, зокрема О. Вещикова, Т. Босунівська, Ю. Винничук, Т. Гребенюк, Г. Максименко, звертають увагу на те, що пролепсис, тобто наративний прийом, який полягає у випереджальній розповіді про якусь пізнішу подію, у філософській прозі є провідним художнім засобом, який притаманний ідіостилю прозаїків початку XXI ст. Галини Пагутяк, Мирослава Дочинця, Галини Тарасюк.

Р. Барт вважає часове зміщення рушієм наративу розповідного тексту, а Ж.Жанет усвідомлює пролепсис як анахронією, «що заходить у майбутнє». «Літературознавча енциклопедія» трактує поняття пролепсису (з грец. – передчування) як «порушення логічної зв'язності, обривання хронологічної послідовності оповіді, коли відбувається несподіваний перехід до майбутнього зображуваних подій, поданих у теперішньому часі» [7, с. 279].

Пролепсис може мати вигляд антиципації, проспекції й реалізуватиметься на рівні фонетики, граматики, складотворення, семантики. Яскравим прикладом є експериментальний роман початку XX ст. Ю.Яновського «Майстер корабля», що має ознаки відносної

тривалості, амплітуди, певного часового дистанціювання від поточного моменту розповіді. Для заповнення прогалин в оповіді, що виникають через еліпси, він може бути фінальним, а повторюваний пролепсис передує майбутнім подіям.

Під антиципацією розуміється передбачення, здогад чи упередження, тобто уявлення про те, що станеться заздалегідь. Проспекція – це прийом чи засіб розповіді, за якого відбувається передбачення майбутніх подій, що може бути або наративом-флешвордом, або наративом-аносуванням.

Наратив-анонсування – це тип дискурсу, до якого належать передмови, прологи, назви, епіграфи, що розташовані перед текстом. Метою епіграфа, цитати, яку автори вміщують після заголовку, є ключем для осмислення літературної концепції, афоризмом, що коротко відтворює основну колізію, тему, ідею, настрій твору та передає суб'єктивне ставлення письменника – його літературознавчі смаки та комунікативний намір.

О. Вещикова виокремлює декілька різновидів пролепсису, серед яких у межах розвідки актуальності набувають такі: «за повнотою: пролепсис-анонс (наратор подає лише натяк на подальший розвиток подій), резюмований пролепсис (наводиться стислий виклад подій, що матимуть місце в майбутньому); за каналом рецепції, який, за задумом автора, має активізуватися при сприйнятті тексту читачем: аудіальний (наприклад, персонаж чує «голоси»), візуальний (візіонерство, сновидіння), вербальний пролепсис (пророцтва, прокляття тощо) [3, с. 23].

Н. Зборовська відзначає особливу сюрреалістичність творчої манери Галини пагутяк, яка «разом із своїми героями тікає у якийсь чудернацький, вигаданий світ сюрреалістичних видінь, марень, снів» [6, с. 97], а Є. Баран усвідомлює її твори як сакральний текст, якому ніхто не вірить [2, с. 100]. Герметичність Галини Пагутяк, за А. Артюх, «упорядковує художню структуру творів відповідно до авторського світогляду, філософських поглядів, громадянської позиції» [1, с. 120]. Ідеться також про герметичність часопростору, який репродукується через «змалювання застиглості часу та замкненості простору» [1, с. 122].

Заголовки філософських імпровізацій Галини Пагутяк створюються різними способами: алюзією до біблійних образів, притч; збігом із однойменними творами інших авторів, зокрема Івана Франка; застосуванням пролептичного символу *сон*. Так, новела «Хам, син Ноя, того, хто врятував невинні істоти від потопу» і «Повість про Марію та Магдалену» використовують номени біблійних і євангельських образів, заголовок «Гірчичне зерно» пов'язує з євангельську притчами від Матвія та оповіданням Івана Франка, назви «Книга снів і пробуджень»,

«Сни Юлії і Германа», «Сон про час смерті» вказують на використання пролепсису як наративної стратегії сюжету.

Літературознавці О. Вещикова. О. Галаєва, М. Гірняк, О. Романенко, М. Сур'як, Т. Тебешевська-Качак стверджують, що в прозі Галини Пагутяк («Гірчичне зерно», «Книга снів і пробуджень», «Сни Юлії і Германа»), яка використовує наративну стратегію пролепсису із оніричною (сновидіння) філософською образністю, онейротопи (комплекс художніх засобів, пов'язаний із зображенням сновидіння) є своєрідним композиційним стрижнем. Проте найкраще про художню рецепцію явища пише Ю. Винничук: «Твори Галини Пагутяк скидаються на сни, які авторка навіює читачеві, сни, які кожен може тлумачити по-своєму, вилузуючи з них таємницю» [4, с. 5].

Усі типи пролепсису, зокрема сни-передчуття, видіння, прикмети, ворожіння, Галина Пагутяк використовує в романі «Магнат» через образ Никловського, який бачить видіння, а нестандартна за композицією та способом художнього вираження повість «Книга снів і пробуджень» складається із фрагментів, «уламків твору.

Через свої ірреальні сновидіння Галина Пагутяк, за влучною характеристикою Ю. Винничука, стає справжньою «королевою снів» [4, с. 5].

Мирослав Дочинець у збірці притч «Єдин» використує інші способи наративної стратегії пролепсису, а саме: ускладнений часопростір, який необмежений просторовими та часовими рамками, заголовковий комплекс і епіграф. Так, ускладнення часового простору в мініатюрах відбувається із різними потенціями та умовностями – «*Не сьогодні», – крикнув дуже заклопотаний і вкрай зайнятий чиновник середньої руки. «Ні, сьогодні…*» (відповіла смерть у замальовці «Не сьогодні») [5, с. 155]; «*Вчора все було з тобою, Сьогодні все твоє при тобі, Завтра все буде над тобою*» («Вчора, сьогодні, завтра…») [5, с. 187]; «*Де б ти не був, ти – Дома*» («Дома») …») [5, с. 170]; «*Якщо вибираєш шлях – думай про Путь*» («У дорозі») [5, с. 175]; і найголовніше – «*Час стоїть. Минаєм ми*» «Ми» [5, с. 102].

Визначальним для ідіостилю Мирослава Дочинця є використання епіграфу як концепту, який, прояснюючи філософський посил автора, виявляє не лише його літературні й філософські смаки, а є своєрідним прототекстом. «Сповіді серця» «Єдин» передує чотири цитати в такій послідовності «Я не один. Я єдиний серед інших одинаків» (Генрі Мюллер), «Ми не знаємо, скільки не з нами наших і скільки не наших з нами» (Блаженний Августин), «Той, хто йде власним шляхом, – герой»

(Герман Гессе), «Краще ім'я – твоє; краще місце – твоє; кращий час – твій» (Старий рукопис, автор невідомий) [5].

Прозі Галини Тарасюк притаманна глибинна філософічність, іронічність, загальнолюдські й національні мотиви, у центрі художнього осмислення – коливання людської душі, яка шукає себе в мікро– і макросвіті, людина як образ і подоба Божа. Сама авторка називає свої твори «маленькими романами», зокрема роман-сповідь «Грішні, чесніші за херувімів», у якому життя українців передано через філософську рецепцію письменниці-оповідачки – учасниці й аналітика життя України на межі тисячоліть, або «Любов і гріх Марії Магдалени», у якому євангельська історія усвідомлюється через сучасний контекст, набуваючи універсального філософського значення.

Роман-гіпотезу «Між пеклом і раєм» Г. Тарасюк репрезентує як «цілком вірогідну версію драматичної людської долі, що досліджується не від лукавого, не від пустопорожніх припущень, а через глибинне осягання духовних страждань, прозрінь, зцілюючих катарсисів і вимріяної гармонії буття» [8, с. 134]. Філософські роздуми Мирона Волинця про сенс життя за допомогою засобів художності й абстрагування допомагають осягати сенс буття. Через стилізацію під біблійні тексти «твір сприймається і як політичний роман, і як детектив з історичними елементами, і як сучасна притча про місію земну кожного з нас, і як театр абсурду до того ж одного актора, і як сповідь пророка без вітчизни… А головне, він примушує замислитися над сенсом життя і над сьогочассям» [8, с. 170].

Отже, наративний прийом пролепсису стає провідним у філософському дискурсі прози початку XXI ст. в ідіостилі Галини Пагутяк, Мирослава Дочинця, Галини Тарасюк.

Література:

1. Артюх А. Герметичність як засіб світобудови у прозі Галини Пагутяк. Множинність часопросторових моделей. *Slavistika v modernnt svete* : Konference mladэch slavistщ III. Praha, 2008. С. 117-124.

2. Баран Є. Зоїлові трени: літературно-критичні тексти. Л., 1998. С. 98-100.

3. Вещикова О. Типологія літературного пролепсису в контексті наратологічних концепцій часу. *Держава та регіони*: науково-виробничий журнал. Серія: Гуманітарні науки. 2014. № 4 (39). С. 21–24.

4. Винничук Ю. Королева снів // Пагутяк Г. Писар Східних Воріт Притулку. Львів: ЛА «Піраміда, 2003. С. 5.

5. Дочинець М. Єдин: [прозові мініатюри]. Мукачево: Карпат. вежа, 2019.

6. Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство: посібник. К., 2003. С. 97.

7. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія. Т.2. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.

8. Тарасюк Г. Трепанація: *Літературознавчі праці, рецензії, відгуки, інтерв'ю*. Бровари: Вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. 320.

DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-26

BEGINNINGS OF METHODOLOGICAL INTERACTION LITERARY STUDIES AND PSYCHOANALYSIS

ВИТОКИ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА Й ПСИХОАНАЛІЗУ

Chernysh A. Ye.
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of
Journalism and Philology,
Sumy State University
Sumy, Ukraine

Черниш А. Є.
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри
журналістики та філології,
Сумський державний університет
м. Суми, Україна

В українському літературознавстві досить непросто вказати початкову дату розгортання студій із методологічної взаємодії літературознавства й психоаналізу, хоч здебільшого спираються на працю І. Франка «Із секретів поетичної творчості» (1898). У ній письменник наголошував на необхідності критичній літературній думці послуговуватися працями психологів й психоаналітиків, зауважуючи, що «літературна критика мусить бути, по нашій думці, поперед усього естетична, значить, входить в обсяг психології і мусить послуговатися тими методами наукового досліду, якими послугується сучасна психологія» [4, с. 53], чим підкреслено нерозривний і зворотний зв'язок літератури з психологією і психоаналізом. Як бачимо, І. Франко зауважує про спільний теоретико-методологічний інструментарій і категоріальний апарат, однаково прийнятний для психологічної практики й аналізу психоаналітичного аспекту художньо-літературного твору.